

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

Рекреаційні ресурси мають важливе значення для задоволення потреб населення у відпочинку, лікуванні та оздоровленні, а також впливають на просторову організацію рекреаційної діяльності, формування районів та центрів рекреації, їх економічну ефективність. Природні та культурно-історичні компоненти рекреаційного потенціалу є важливими економічними активами, які експлуатуються регіонами рекреаційного природокористування.

Теребовлянський адміністративний район Тернопільської області володіє значним рекреаційним природно-ресурсним потенціалом, який можна цілеспрямовано й ефективно використовувати як в регіональних, так і в обласних і загальнодержавних інтересах. Особливе місце в структурі рекреаційної галузі регіону займають об'єкти природно-заповідного та історико-культурного фонду. Збережені природні ландшафти, особливості рельєфу, наявність лісових та культурно-історичних ресурсів створюють сприятливі передумови для розвитку рекреаційної діяльності, зокрема туризму. Наявність таких об'єктів має значний потенціал для розвитку туризму в Теребовлянському районі[4].

Дослідження проблем рекреаційного природокористування, організації рекреаційної діяльності, оцінка природно-рекреаційного потенціалу територій присвячені роботи Н. В. Багорова, О. О. Бейдика, Ю. А. Веденіна, С. А. Генсірука, О. В. Живицького, В. С. Кравціва, М. С. Нудельмана, В. П. Руденка, В. П. Чижової та інших.

Мета дослідження полягає в дослідженні методичних основ рекреаційного природокористування в Теребовлянському районі.

Об'єктом дослідження є рекреаційні ресурси Теребовлянського району, особливості їх використання.

Предметом дослідження є рекреаційне природокористування в Теребовлянському районі.

Оцінка рекреаційних ресурсів є складним і ще не до кінця вивченим дослідницьким процесом. Складність цього процесу залежить від багатьох факторів – велика кількість розроблених застарілих методик, не завжди об'єктивна інформація про забезпеченість рекреаційних ресурсів, неоднорідність рівнів оцінювання, проблема переходу від вимірювання властивостей об'єкта до його оцінки, визначення форм виразу оцінок, суб'єктивність оцінок.

Багаторівневість суб'єктів оцінки обумовлює різні підходи до оцінки рекреаційних ресурсів в залежності від того, ведеться вона з позицій відпочиваючого або з позицій організаторів відпочинку. Необхідність в оцінці рекреаційних ресурсів з позицій відпочиваючих здебільшого виникає при необхідності вибору для відпочинку того чи іншого рекреаційного закладу, такий вибір здебільшого обмежуються періодом на вихідні дні чи найближчу відпустку. Рекреантів при оцінці цікавлять виключно можливості задоволення власних потреб в конкретному місці, в певний сезон, протягом обмеженого часу і набору занять.

Оцінка з позицій організатора відпочинку зазвичай пов'язана з проектуванням нових рекреаційних об'єктів, реконструкцією вже існуючих, раціональним використанням наявних рекреаційних ресурсів. При цьому оцінювання здійснюється на достатньо тривалу перспективу 10-20 років і більше. При цьому об'єктами оцінки можуть виступати рекреаційні об'єкти різного рангу, від одного підприємства до рекреаційних регіонів і зон.

Організатору відпочинку необхідно враховувати рекреаційні потреби значних груп рекреантів на значних територіях, протягом тривалого періоду, з різноманітним набором рекреаційних занять. Наприклад, відпочиваючого цікавить можливість купання і загорання в серпні, тобто він буде цікавитися наявністю водойми і пляжу, а також температурою води і повітря в цьому місяці.

Під оцінюванням рекреаційних ресурсів розуміють процедуру визначення якостей певного рекреаційного об'єкту, ресурсу відповідно до способу його використання для задоволення потреб суспільства, галузі, закладу або рекреанта – тобто суб'єктів рекреації різного рангу. Предметом оцінки є взаємозв'язки об'єкта і суб'єкта оцінки. Оцінюванню притаманні багато-критеріальність, неоднозначність, історизм, ієрархічність та суб'єктно-об'єктний характер[2].

Для здійснення оцінки рекреаційних ресурсів найбільшого розповсюдження отримав метод бальних оцінок. Бальні оцінки знаходять все більш широке застосування, вдосконалюється методика їх отримання, хоча сама можливість їх використання залишається дискусійною. При цьому характеристики рекреаційних ресурсів можуть вимірюватися як відносними так і натуральними (кількісними) величинами. Тому для формалізації і раціоналізації отримання інтегральних оцінок використання бальних методів є єдиним можливим методом оцінки.

Практично розробка шкали оцінок зводиться до вибору числа оціночних щаблів, встановленню інтервалів між ними і розбивки по цих інтервалах шкали вимірювань. Як зазначає Л.І. Мухіна, для оцінки окремих показників найчастіше використовуються 3 і 4-х бальні (трьох – і чотирьох-ступеневі) шкали, іноді і більше. Використання саме таких шкал в оцінці обумовлюється також амплітудою значення показників, можливостями точності вимірювання, заданою детальністю дослідження.

Вага оцінюваних компонентів при інтегральних оцінках приймається рівною одиниці, або їх враховують з введенням коефіцієнтів значимості оцінок окремих показників. Отримані інтегральні оцінки можуть мати різні форми вираження: словесні оцінки типу: слабкий-середній-потужний, високий-середній-

низький, непридатний – слабо придатний – придатний, помірний-посередній-високий; цифрові – категорії I, II, III, бали, ранги, рейтинги.

При оцінюванні рекреаційних ресурсів, об'єктів склались такі типи оцінки: медико-біологічний, технологічний і психолого-естетичний.

Медико-біологічна оцінка відображає вплив природних факторів на організм людини. Головним об'єктом оцінки виступають кліматичні ресурси, які найбільшим чином впливають на самопочуття та здоров'я людини. Розроблено ряд методик, які дозволяють оцінити вплив комплексу кліматичних факторів на стан організму людини.

Технологічна оцінка передбачає визначення можливого ступеню взаємодії природного середовища і людини для здійснення рекреаційної діяльності. При технологічному типі оцінки суб'єктом здебільшого виступає рекреаційна галузь, а оцінці підлягають придатність території для певного типу рекреаційних занять та можливість її інженерно-будівельного освоєння.

Поява *психолого-естетичного* типу оцінки викликана об'єктивною закономірністю тяжіння рекреантів до територій, які мають найбільшу естетичну цінність. При її проведенні визначається емоційна дія природного ландшафту або його компонентів, іноді окремих історико-культурних об'єктів на рекреанта. Естетична оцінка природних ландшафтів, в більшості залежить від стану суб'єкта, його приналежності до певних вікових, соціальних, етнічних груп, від конкретного психоемоційного стану суб'єкта оцінки, від того пересувається він пішки або автомобілем. Методика такої оцінки постійно вдосконалюється.

Інформаційним і аналітичним джерелом аналізу рекреаційного використання природних умов і ресурсів є матеріали польових досліджень, статистичні дані про переважаючі види рекреаційного природокористування тощо. За базову операційну одиницю оцінки рекреаційного природо-користування та проведення оцінкових розрахунків обрано:

- а) ландшафтний район – тло просторового розміщення об'єктів рекреаційної діяльності;
- б) територіально-адміністративний район, що забезпечений статистичними даними;
- в) територіально-адміністративна область, як головний об'єкт прогнозування функціонування рекреаційного природокористування[1].

Визначення екологічної оцінки процесів рекреаційного господарювання складається з двох етапів. *Перший етап* базується на чотирьох операторах дії:

- 1) визначення загальної кількості об'єктів рекреаційного природокористування, що розміщуються в межах ландшафтного району та аналіз їх просторово-територіального розміщення;
- 2) визначення коефіцієнта територіальної концентрації рекреаційної різноманітності за формулою (1):

$$K = \frac{S}{n}$$

де K – коефіцієнт концентрації видів рекреаційних об'єктів; S – площа ландшафтного району; n – загальна кількість досліджуваних об'єктів рекреації в межах ландшафтних районів. Коефіцієнт концентрації характеризує насиченість території окремими об'єктами рекреаційного природокористування;

- 3) рекреаційна різноманітність об'єктів визначається за формулою (2):

$$R = \frac{1}{\sqrt[2]{\frac{1}{K}}}$$

де R – коефіцієнт рекреаційної різноманітності; K – коефіцієнт концентрації видів рекреаційних об'єктів.

Для зручності у подальшому оперуванні показниками та з метою кращого бачення територіальної диференціації величина (R) згрупується за наступною шкалою: *дуже низька, низька, пересічна, висока і дуже висока*.

Визначення рекреаційної різноманітності є ефективним підходом при аналізі об'єктів природокористування. Методика розрахунку рекреаційної різноманітності базується на визначенні площинних показників різних видів рекреаційних об'єктів та їх загальної кількості в межах ландшафтного району.

Процедура виявлення рекреаційної різноманітності є трудомісткою, однак вона відображає реальну ситуацію тривалої активної рекреаційної діяльності;

- 4) сумарний коефіцієнт просторової рекреаційної різноманітності (R_{pr}) визначається за формулою (3):

$$R_{pr} = R_1 + R_2 + R_3 + \dots + R_n / S_n,$$

де R_n – загальна кількість досліджуваних об'єктів, що знаходяться в межах ландшафтного району; S_n – площа ландшафтного району.

Сумарний коефіцієнт рекреаційної різноманітності (R_{pr}) дозволяє виявити сумарну рекреаційну різноманітність. Під *об'єктами господарювання* розуміють рекреаційні та туристичні комплекси, що використовуються та охороняються людиною[3].

Рекреаційне природокористування є невід'ємним елементом господарства держави, направлене на стимулювання та розвиток ключових галузей, виступає каталізатором соціально-економічного розвитку, прямо або побічно сприяє поліпшенню якості життя населення. На сучасному етапі воно виступає як одна з систем яка направлена на відтворення психічного та фізичного здоров'я людини. У зв'язку з цим, важливим завданням є проведення досліджень, які повинні сприяти вирішенню проблем освоєння, відтворення та стимулювання діяльності територій та об'єктів на засадах раціонального рекреаційного природокористування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Багрова Л. А. Условия рекреационной деятельности и рекреационные ресурсы / Л. А. Багрова // География рекреационных систем СССР. – М.: Наука, 1980. – С. 12-27.
2. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування: Монографія / О.О. Бейдик. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2001. – 395 с.
3. Теоретичні та прикладні аспекти рекреаційного природокористування в Україні: монографія / К. Кілінська, В. Руденко, Н. Аніпко, Н. Андрусак, Н. Коновалова та ін. – Чернівці: ЧНУ ім. Ю. Федьковича, 2010. – 250 с.
4. Герасимів З. Перспективи розвитку туристсько-рекреаційної сфери в межах Тернопільської області / З. Герасимів // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Географія. – Тернопіль, 2007. – Вип. 1.
5. Буркинський Б.В. Экономико-экологические основы регионального природопользования и развития / Б.В. буркинський, В.Н.Степанов, С.К.Харичков. – Одеса: Фенікс, 2005.-576с.

Соловій Г.

Науковий керівник – проф. Заставецька О. В.

ОСНОВНІ ЧИННИКИ ПОВЕДІНКИ МОЛОДІ В ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Поведінка людей формується під впливом установок, які існують у суспільстві, зокрема державною ідеологією щодо суспільних цінностей, системою соціальних чинників і норм, складом суспільних цінностей тощо. Вони визначають ціннісні орієнтири, формують моду і стереотипи поведінки, під впливом засобів пропаганди, соціальних інститутів. Водночас в кожному регіоні чи соціальному колективі діє система чинників, що визначаються складом спільноти, віком та територіальною ідентичністю. Завдяки дії цих чинників формується поведінкове середовище, яке взаємодіє із людиною через її життєдіяльність. В сучасних умовах є ряд чинників, які сприяють формуванню девіантної поведінки молоді. Передусім це відсутність цілеспрямованої соціальної підтримки молоді з боку держави, пропаганда жорстокості і насилля засобами масової інформації, безробіття, доступність та індиферентне ставлення суспільства до вживання алкоголю, тютюну, наркотиків. Значна частина молоді має низьку самооцінку, в них нерідко відсутня власна життєва позиція, вміння критично мислити та ін. Все це неоднаково виявляється у міських і сільських поселеннях і значною мірою визначається демосоціальним чинником, рівнем культури і релігійності сім'ї, її освітнім рівнем, якістю життя тощо. Всі вони у сукупності з загальнодержавними чинниками зумовлюють на кожному етапі суспільного розвитку низку проблем. В сучасних умовах це молодіжне безробіття, споживацький характер поведінки, деформація моральних норм і цінностей.

Демосоціальний чинник є визначальним у формуванні соціальної поведінки населення. Він характеризує зміни чисельності населення, процеси його відтворення і руху, особливості складу (статевого, вікового, національного, професійного, культурного, освітнього), міграційні процеси, що мають місце у районі, рівень зайнятості населення, особливості розселення людей у різних типах поселень. За чисельністю населення Тернопільщина займає передостаннє місце серед областей України. За даними 2009 р. тут проживало 1105,0 тис. осіб, а станом на 01.01.2013р. — 1077,3 тис. осіб. Це значно менше від довоєнного рівня (у 1940 р. — 1433,5 тис. осіб). Такий стан зумовлений сучасними міграціями населення за межі області та за кордон. В останні роки чисельність населення в області змінилася. Між переписами населення за 1989-2001 рр. зменшилася майже на 27 тис. осіб., а з 2001-2013 рр. — зменшилась ще на 65 тис. осіб. Кількість населення майже в усіх районах області (крім Тернопільського) зменшується. Особливо значне зменшення населення у Зборівському, Теребовлянському, Бережанському районах. Зміни в чисельності населення області відображаються демографічними показниками. Основними з них є коефіцієнти народжуваності, смертності та природного приросту населення [3].

В сучасних умовах вони свідчать про несприятливість демографічної ситуації для процесу відтворення населення. Від кінця 1980-х років темпи природного приросту населення значно зменшилися. Якщо 2002 р. в розрахунку на 1000 жителів народжувалося 9,2 і помирало 14,4 особи, у 2013 — 11,3 а 13,8 осіб відповідно. Природний приріст постійно зменшується: 2002 - 5,2%, 2013 - 2,5%. Проте станом на 01.01.2013 р. природний приріст є додатним у міських поселеннях і становить + 1,6%, але значно гірша ситуація у сільській місцевості — 5,5%. В області від 1992 він від'ємний, кількість населення неухильно скорочується. Тернопільщина належить до областей України з низькими темпами природного приросту населення. Зниження цих темпів спостерігається із середини 70-х років ХХ ст. і пояснюється зменшенням показників народжуваності та зростанням смертності населення. Упродовж останніх років відбувається зменшення чисельності населення на 5-6 тис. осіб за рік. Серед найголовніших причин назовемо такі: погіршення умов життя людей, процес «старіння населення», міграції молоді за межі області тощо. У Тернопільській області люди пенсійного віку становлять понад 24% від всього населення. Тому показники смертності доволі високі. Максимум смертей припадає на чоловіків у віці понад 40 років, а жінок - понад 50 років. У віці до 1 року помирає щороку 150-200 дітей. Найпоширенішими причинами смертності в області є хвороби серцево-судинної системи, органів дихання, злоякісні пухлини, травми. Кризові явища в економіці призвели до зниження рівня життя людей та несприятливої демографічної ситуації в області, як і в Україні загалом. Показники народжуваності, смертності і природного приросту населення значно відрізняються в різних частинах області, у міських та сільських поселеннях. Найвищий природний приріст має населення м.